

K československé parlamentní kultuře v letech 1935–1938¹

Jan Wintr

CZECHOSLOVAK PARLIAMENTARY CULTURE, 1935–1938

This paper deals with National Assembly Chamber of Deputies public meetings in the fourth electoral period (1935–1938) as recorded in shorthand minutes, attempting to depict particular characteristic features of parliamentary culture at that time. After a brief introduction and a presentation of individual items from the Rules of Procedure it focuses in particular on the frequency and progress of important parliamentary debates.

KEYWORDS:

National Assembly; parliamentarianism; parliament; parliamentary culture; First Republic

Předkládaný příspěvek se zabývá veřejnými schůzemi poslanecké sněmovny Národního shromáždění zachycenými v těsnopiseckých zprávách, a snaží se o vystižení určitých charakteristických rysů parlamentní kultury sledovaného období Československé republiky.

Pojem *parlamentní kultura* jsem vymezil jako „pravidla, zvyklosti, mravy a způsoby chování, jimiž se parlamentní dění vyznačuje a jež jsou pro konkrétní parlament typické“.² Zaměřil jsem se přitom na to, jak je parlamentní politika veřejně prezentována na jednáních pléna poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

Vytvořil jsem si dva ideální typy: jednak parlamentní kulturu usměrněnou, přičemž za příklad považuji Německo a Velkou Británii, kde parlament je spíše jevištěm pro politické debaty. Tomu je uzpůsobeno jeho vnitřní fungování, založené na konsensu, například jak dlouho se bude diskutovat k jaké věci, střídání řečníků *pro* a *proti*, silné postavení předsedy atd. Pravidla jsou nastavena tak, aby parlamentní diskuse byla pro diváky, voliče, co nejatraktivnější. Naproti tomu improvizovaná parlamentní kultura, jejímž zářným příkladem je česká poslanecká sněmovna, není jevištěm, ale spíš bojištěm. V ní platí pravidla velmi demokratická v tom ohledu, že každý poslanec může hovořit k jakékoli věci v pořadí, ve kterém se poslanci přihlásili. To, o čem se bude diskutovat a v jakém pořadí, vždy rozhoduje většina, třebaže velmi těsná. Parlamentní kultura improvizovaná sice může dobře pomoci tomu, aby většinové hlasování, které z tohoto bojiště vzejde, skutečně odpovídalo většinovým poměrům ve sněmovně, ale méně může sloužit k tomu, aby parlamentní diskuse zís-

---

1 Příspěvek vznikl v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově P04 — Institucionální a normativní proměny práva v evropském a globálním kontextu.

2 Jan WINTR, *Česká parlamentní kultura*, Praha 2010, s. 6.

kávala občany pro prosazovanou politiku.³ S tímto dělením úzce souvisí dvojí funkce parlamentní debaty — kreační (politické rozhodnutí vzniká nebo alespoň může vznikat v parlamentní debatě) a legitimizační (diskuse veřejně prezentuje argumenty pro a proti politickému rozhodnutí učiněnému jindy a jinde).⁴

Pro pojednání o meziválečné parlamentní kultuře jsem si vybral čtvrté volební období poslanecké sněmovny v letech 1935–1938, a to i proto, že parlamentní politika té doby je méně zmapována než například počátky první republiky a éra Pětky. Zajímalo mě též, jak se v parlamentním jednání projevovaly konflikty provázející zánik první republiky.

JEDNACÍ ŘÁD

Prvorepublikové Národní shromáždění v některých ohledech navazovalo na poslaneckou sněmovnu předlitavské říšské rady. Kontinuitu je možné částečně shledat jednak v personálním složení parlamentu,⁵ jednak v pravidlech parlamentního jednání. Obojí mělo nepochybný vliv na způsob práce parlamentu.

Při porovnání autonomního jednacího řádu poslanecké sněmovny říšské rady z 2. března 1875 (dále uvádím jako JŘ 1875) a zákona č. 325/1920 Sb. z. a n. z 15. dubna 1920 o jednacím řádu poslanecké sněmovny Národního shromáždění (dále jen JŘ 1920) lze konstatovat následující podobnosti, které zároveň odlišují tehdejší pravidla od dnešních a které vytvářejí předpoklady, aby tehdejší parlamentní debata plnila funkci spíše legitimizační, a tehdejší parlamentní kultura byla tak usměrněnější než dnes:⁶

1. Právo poslanců podávat návrhy je omezeno tím, že návrh musí podporovat nejméně dalších dvacet poslanců (§ 18 JŘ 1875 a § 19 a 48 JŘ 1920). Toto pravidlo chránilo parlament před neperspektivními návrhy.

2. K větší efektivitě parlamentního jednání směřovala rovněž možnost usnést se na ukončení debaty (po dvou vystoupeních v § 39 JŘ 1875, po čtyřech vystoupeních v § 48 odst. 2 JŘ 1920), v obou případech ještě s jedním vystoupením pro návrh a proti návrhu.

3. Rovněž udělování slova střídavě řečníkům pro a řečníkům proti najdeme v jednacím řádu rakouském i československém (§ 52 JŘ 1875, § 44 JŘ 1920).

4. Neutrální postavení předsedy sněmovny je zdůrazněno tím, že se aktivně neúčastní hlasování (§ 64 JŘ 1920 a § 56 odst. 7 JŘ 1920).

5. Československo převzalo též *Lex Falkenhayn* z roku 1897, který předsedovi umožňoval poslance hrubě narušujícího průběh jednání vyloučit ze tří schůzí, popřípadě,

3 J. WINTR, *Česká parlamentní kultura*, s. 45.

4 Ke kreační a legitimizační teorii srov. Hans-Peter SCHNEIDER — Wolfgang ZEH (edd.), *Parlamentsrecht und Parlamentspraxis in der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin 1989, s. 923.

5 Např. tři z místopředsedů poslanecké sněmovny říšské rady dotáhli později v republice svou politickou kariéru až do křesla ministerského předsedy: Karel Kramář, Vlastimil Tusar a František Udržal.

6 Detailněji Jan WINTR, *Die Anfänge des tschechoslowakischen Parlamentarismus 1918–1920*, Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs 2, 2012, s. 396–404.

se souhlasem sněmovny, na třicet dnů.⁷ V Národním shromáždění mohl být poslanec vyloučen do konce schůze, a znemožnil-li další pokračování schůze, pak mohl být vyloučen nejvýše z deseti schůzí; sněmovna poté o opatření předsedy hlasovala (§ 52 JŘ 1920). *Lex Falkenhayn* byl ovšem vzat zpět⁸ a rakouskému parlamentarismu při pozdějších obstrukcích citelně chyběl; československý parlament byl naproti tomu vůči obstrukci vybaven lépe.⁹

Důležitou novinkou oproti říšské radě bylo výslovné uznání existence poslaneckých klubů; poslanecké kluby přímo působily při volbě sněmovních výborů, jež respektovala zásadu poměrného zastoupení (§ 63 JŘ 1920), a během rozpravy obecně platilo pravidlo, že promluvil-li již člen některého klubu, bude uděleno slovo poslanci téhož klubu teprve tehdy, až promluví přihlášení řečníci všech klubů, jejichž člen dosud k věci nemluvil (§ 45 odst. 3 JŘ 1920).

Celkově lze však říci, že si prvorepublikový parlament udržoval, pokud jde o formální parlamentní pravidla, značnou míru kontinuity s předlitavskou říšskou radou. Teprve vývoj po druhé světové válce znamenal ostrý předěl. Nyní se již přesuňme do června 1935, kdy se poprvé sešla poslanecká sněmovna vzešlá z posledních voleb do Národního shromáždění.

7 Obstrukční scény z poslanecké sněmovny říšské rady v roce 1897 barvitě líčí publikace Lenka BOBÍKOVÁ — Jiří ŠOUŠA, *Parlament — kolbiště národů a národností*, Praha 1992.

8 Edmund BERNATZIK, *Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen*, Wien 1911, s. 841.

9 A byl to i záměr zákonodárce, jak je patrné ze zpravodajské řeči poslance Otakara Krouského k zákonu o jednacím řádu poslanecké sněmovny: „V Rakousku mohl parlament nezasedat, v republice naší je Národní shromáždění srdcem i plícemi státu. Bez parlamentu není republiky. Proto jednacím řád musí dbát toho, aby hlavní orgán, jímž republika žije a dýchá, zdravě žil a volně dýchal. Parlament musí mít také autoritu. Tuto autoritu musí chránit jednacím řád. Desorganisasi parlamentů přežilých, jako byl rakouský, náš jednacím řád musí nahradit účelnou, cílevědomou organizací parlamentní práce. [...] ...nesmí jednacím řád pustiti se zřetele, že nejvážnější povinnosti všech poslanců, i poslanců náležejících k menšině, jest, aby dodržovali platné předpisy, zejména o řeči a debatě. Pořádek v parlamentním jednání je podstatnou částí individualné i souborné kolektivní svobody občanské. S toho vyššího hlediska demokracie sluší posuzovati ustanovení jednacím řádu, jež domněle omezují svobodu jednoho poslance neb menšího celku poslanců. Náš jednacím řád neobmezuje nikde ani jednotlivců, ani celků poslaneckých, obmezuje však právem svévoli, a to svévoli menšiny stejně jako svévoli většiny, v zájmu republiky, jejímž jest parlament orgánem! Národní shromáždění, byť bylo ideálně demokraticky složené, bylo by zcela bez moci a bez významu, kdyby právě jeho jednacím řád jako vnitřní ústava Národního shromáždění nezabezpečoval jeho výkonnost, zejména jeho zákonodárnou a kontrolní funkci ve státě. Náš jednacím řád znemožňuje, pokud to vůbec možno, obstrukci mechanickou, svévolnou, slepou. Ústava a žádný jiný vážný zákon nesnese demagogie — a slepá, mechanická, násilná obstrukce není nic jiného, než opět demagogie parlamentní, která musí býti nepřípustná v opravdovém zákonodárném sboru.“ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze Národního shromáždění, 14. dubna 1920, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/144schuz/s144021.htm>. Všechny elektronické odkazy jsou citovány z uvedených adres v náhledu z 15. května 2014.

PODOBA PARLAMENTNÍHO JEDNÁNÍ NA SCHŮZÍCH POSLANECKÉ SNĚMOVNY V LETECH 1935–1938

Ve volbách z 19. května 1935 získala nejvíce hlasů, jak známo, Sudetoněmecká strana s téměř miliónem a čtvrt hlasů a 44 poslaneckými mandáty. Druhá v pořadí, Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, získala sice o sedmdesát tisíc hlasů méně, avšak 45 poslaneckých mandátů.¹⁰ Agráři také stanuli v čele vládní koalice, kterou kromě nich zprvu tvořili sociální demokraté (38 mandátů), národní socialisté (28 mandátů), lidovci (22 mandátů), živnostenská strana (17 mandátů), němečtí sociální demokraté (11 mandátů) a němečtí agráři (5 mandátů). Do opozičních lavic usedli kromě henleinovců komunisté (30 mandátů), luďáci (22 mandátů), zastoupeny byly dále Národní sjednocení (17 mandátů), koalice německých maďarských stran na Slovensku (9 mandátů), Národní obec fašistická (6 mandátů) a němečtí křesťanští sociálové (6 mandátů).¹¹

Na ustavující schůzi 18. června 1935 byl předsedou poslanecké sněmovny zvolen Bohumír Bradáč. Téhož dne se konala druhá schůze, na níž přednesl prohlášení vlády premiér Jan Malypetr. Ve svém projevu ocenil vládní spolupráci s aktivistickými Němci a varoval před extremistickými skupinami, vyskytujícími se ve všech národnostních společenstvích žijících na území československého státu. Obšírně se premiér věnoval vládnímu programu řešení následků hospodářské krize. Rozprava k vládnímu prohlášení se konala 19., 25. a 26. června 1935 a vystoupilo v ní 37 poslanců. 26. června 1935 bylo vládní prohlášení schváleno. Mezitím byl 24. června 1935 prodiskutován a následně schválen zákon č. 131/1935 Sb. z. a n., kterým se prodlužuje a doplňuje zmocnění podle čl. I zákona ze dne 21. června 1934, č. 109 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací.

Po tomto schválení se poslanci sešli až k podzimnímu zasedání, jehož začátek byl uspíšen slavnostní schůzí k uctění památky zemřelého předsedy sněmovny, Bohumíra Bradáče, konané 23. října 1935. K běžným parlamentním schůzím se poslanci vrátili 5. listopadu, kdy vyslechli expozé ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše k útoku na Habeš; k této Benešově řeči pak v parlamentu proběhla rozprava 6. až 8. listopadu 1935. Do téhož období spadá první vystoupení nového premiéra Milana Hodži (Jan Malypetr se totiž po třech letech vrátil do čela poslanecké sněmovny), konané 6. listopadu 1935, které však bylo velmi krátké a ke kterému se parlamentní rozprava nekonala vůbec.

Totéž platí i o druhé a třetí Hodžově vládě; jmenování nové vlády z 18. prosince 1935 a z 21. července 1937 bylo poslanecké sněmovně pouze oznámeno. Úřednická vláda generála Jana Surového, jmenovaná 22. září 1938, se do přijetí své demise 4. října 1938 nestačila poslanecké sněmovně představit vůbec.

10 Srov. vysvětlení příčin rozdílu mezi poměrem hlasů a poměrem mandátů v článku Marek ANTOŠ, *Rovnost volebního práva v Československu v období 1918–1938*, in: Karel Klíma — Jiří Jirásek (edd.): *Pocta Jánů Gronskeému*, Plzeň 2008, s. 55–67.

11 Němečtí křesťanští sociálové vstoupili do vlády v červenci 1936. Všichni němečtí ministři opustili vládu během března a dubna 1938. V březnu 1938 do vlády vstoupilo Národní sjednocení.

Vraťme se ale do listopadu 1935. Tehdy se ještě neprojevovalo pozdější utlumování činnosti pléna poslanecké sněmovny. Premiér Milan Hodža 6. listopadu 1935 oznámil svůj záměr „k nastávajícím úkolům našeho zákonodárstva a naší štátné správy“ přednést „akčný program vlády podrobným výkladem v rozpravě o štátnom rozpočte“. Rozpočtové expozé přednesl dne 14. listopadu 1935 ministr financí Trapl a rozsáhlá rozprava k rozpočtu i k vládnímu prohlášení premiéra Milana Hodži z 5. prosince 1935 se pak konala od 5. do 12. prosince 1935.

Porovnáme-li příklady parlamentního života prvorepublikové poslanecké sněmovny s dnešním stavem (k podrobnějšímu pohledu do stenoprotokolů se ještě vrátíme v pohnutějším roce 1938), můžeme konstatovat významné rozdíly.

Zatímco dnešní poslanecká sněmovna věnuje své úsilí projednávání desítek návrhů zákonů a i nejdelsí politická debata trvá málokdy déle než jeden den, v době první republiky byly hlavním způsobem jednání parlamentního pléna právě dlouhé, několikadenní politické debaty. Takové rozsáhlé rozpravy se konaly často k vládním prohlášením podle § 64 a 65 JŘ 1920. Zaznamenali jsme rozpravu k vládnímu prohlášení premiéra Jana Malypetra v červnu 1935, dále rozpravu k expozé ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše v listopadu 1935 a sloučenou rozpravu k vládním prohlášením premiéra Milana Hodži a ministra financí Karla Trapla, jakož i k návrhu státního rozpočtu v prosinci 1935. Jiným příkladem několikadenní politické debaty z pozdější doby může být sloučená rozprava k daňovým zákonům (14.–16. prosince 1937) nebo projednávání státního závěrečného účtu (22.–25. února, 3. března a 16.–18. března 1938). Nekonroverzní zákony a mezinárodní smlouvy byly naproti tomu projednávány jen velmi krátce a formálně, kromě toho je zřejmé, že počet projednávaných návrhů zákonů byl v době první republiky podstatně nižší než dnes.

Věnujme se nyní detailněji formě a průběhu oněch typických několikadenních politických debat. Z výše uvedených možností, které jednací řád poskytoval k usměrnění rozpravy, byly využívány jen některé. Obvykle se poslanci předem dohodli na omezení řečnické doby, např. na limitu 40 minut na jednu řeč,¹² nebo na celkové době rozpravy. Takto bylo v rozpočtové debatě od 30. listopadu do 4. prosince 1937 přiděleno každému poslaneckému klubu sedm minut na každého člena klubu, minimálně však šedesát minut na klub. Pravidla umožňujícího usnesením předčasně ukončit rozpravu využíváno v praxi nebylo. Po odeznění všech řečí vždy vystoupil zpravodaj a rozpravu shrnul.

V tomto volebním období předseda sněmovny jen velmi zřídka sahal k disciplinárním opatřením,¹³ konec předchozího volebního období byl však v tomto ohledu

---

12 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 20. prosince 1935, <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/024schuz/s024002.htm>.

13 Dne 8. listopadu 1935 ale poslanecká sněmovna vyslovila veřejnou důtku podle § 51 JŘ 1920 poslancům Neuwirthovi a Künzelovi za označení poslance Zierhuta za „denuncianta“ a poslanci Köhlerovi za použití výrazů „zloděj“ a „lupič“ na adresu poslance Holubeho. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 8. listopadu 1935, <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/012schuz/s012006.htm>.

konfliktnější.¹⁴ Přesto je zjevné, že schůze prvorepublikové poslanecké sněmovny byly mnohem bouřlivější, než je tomu dnes. Na rozdíl od dvacátých let¹⁵ sice v letech 1935–1938 nedocházelo k rozbíjení schůzí, ale typické bylo přerušování řečníků různými výkřiky; takto hned projev premiéra Jana Malypetra z 18. června 1935 byl neustále přerušován výkřiky komunistů, zejména Antonína Zápotockého, stenoprotokol zaznamenal během premiérova projevu celkem dvanáct případů, kdy předseda sněmovny Bradáč k utišení poslanců použil zvonek.¹⁶

Poměrně častým opatřením bylo usnesení předsednictva poslanecké sněmovny podle § 9 odst. 1 písm. m JŘ 1920 (ve znění zákona č. 90/1933 Sb.) o vyloučení z těsnopiseckých zpráv projevů ukládajících o republiku, projevů ohrožujících bezpečnost státu nebo hrubě urážlivých, projevů vybízejících k těmto trestným činům nebo činy takové schvalujících. Nejčastěji se tento postih týkal komunistů, ale cenzurovány byly i pasáže projevů henleinovců a ľudáků.¹⁷

Politické debaty se odehrávaly formou relativně dlouhých projevů, což i při střídání řečníků *pro* a *proti* poněkud sráželo atraktivitu parlamentního jednání. Předsedající však přísně dbali na dodržování nového pravidla, vloženého do § 44 JŘ 1920 zákonem č. 90/1933 Sb., totiž: „Není dovoleno řeči čísti, vyjma projevy předsedy, předsedů nebo zpravodajů výborových, členů neb zástupců vlády, stručná prohlášení

-
- 14 Takto bylo například 12. března 1935 odejmuto slovo komunistickému poslanci Štětкови v rozpravě k osnově zákona, kterým se osvobozují „věnování k založení a k rozmnožení základního jmění nadání Ústav T. G. Masaryka“, jakož i jiná věnování na oslavu 85. narozenin prvního presidenta republiky, od daní, kolků a poplatků. Poslanec Štětka byl předsedou sněmovny Staňkem třikrát volán k věci, a poté mu bylo odňato slovo. Protože však nerespektoval rozhodnutí předsedy a pokračoval v řeči, byl vyloučen ze schůze, a protože ani pak dobrovolně neodešel, musel být vyveden a byla mu odňata poslanecká náhrada na jeden měsíc podle § 52 odst. 3 JŘ 1920. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 12. března 1935, <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/362schuz/s362001.htm>.
- 15 Srov. např. znemožnění dalšího průběhu jednání poslanci Emerichem Raddou a Aloisem Baeranem tlučením na stoly při rozpravě o vládním prohlášení úřednické vlády Jana Černého. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 10. listopadu 1920, <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/019schuz/s019001.htm>.
- 16 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 18. června 1935, <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/002schuz/s002001.htm>.
- 17 Srov. např. usnesení předsednictva oznámené 2. prosince 1937 o vyloučení projevů ohrožujících bezpečnost státu z řeči poslance Viliama Širokého a projevů hrubě urážlivých z řeči poslanců Korlátha, Köllnera a Bródyho a z téhož dne protest komunistického poslance Václava Kopeckého proti konfiskování řeči Klementa Gottwalda a Viliama Širokého. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 2. prosince 1937, <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/119schuz/s119001.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/119schuz/s119007.htm>.

přednášená jménem klubů a citace s označením pramene. Všichni řečníci však smějí užívat poznámek psaných jen k podpoře paměti.¹⁸

Oproti dnešní poslanecké sněmovně se minimálně využívaly prvky posilující dialogičnost jednání, jako jsou faktické poznámky a přednostní právo ministrů hovořit, byť obojí tehdejší jednacím řád znal (v § 44 odst. 4, resp. § 46 odst. 1). I interpelace poslanců na členy vlády se přímo na schůzích poslanecké sněmovny projednávaly jen výjimečně, byť rozpravu o tzv. naléhavých interpelacích § 69 JŘ 1920 připouštěl. Konfrontace vládního a opozičního tábora tak probíhala takřka výhradně v onech několikadenních politických debatách, ke kterým se ještě vrátíme.

V celém volebním období opozice poměrně často vyčítala vládní koalici, že ji parlament upozaduje a nedává jí dostatečný prostor. Oslabování parlamentu prostřednictvím zmocňovacích zákonů a způsob předkládání návrhu státního rozpočtu kritizoval 5. prosince 1935 bývalý ministr spravedlnosti, německý křesťanský sociál Robert Mayr-Harting:

„Slavná sněmovno! Náš stát má a chce být demokratický. Slyšeli jsme to dnes znova s potěšením z úst pana předsedy vlády. Ale jest hodno politování, že se demokracie nepoužívá ze šetrnosti a z péče o ní. Tak jsme dostali zmocňovací zákon, který, jak nověji velmi správně poznamenal oficiální orgán jedné z nejvěrnějších vládních stran, ‚České Slovo‘, přenesl všechna parlamentní práva na vládu, s výjimkou práva daňového. Ale také berní právo, tento základ parlamentarismu, právo rozpočtové, které i u nás v zemi nebylo vlastně než právem zdánlivým, protože se o něm jedná o jako o ‚noli me tangere‘, také toto právo rozpočtové stalo se vlastně čím dál tím více prázdnotou formou od doby, kdy zahájila činnost parlamentní úsporná a kontrolní komise. Parlament má nyní jen možnost dáti v rozpočtovém výboru nebo v plenu výraz svému stísněnému srdci, vyjádřiti přání, aby obdržel po několika měsících písemnou, nejspíše více nebo méně nic neříkající odpověď. Parlamentní úsporná a kontrolní komise situaci ještě zhoršila, neboť v jejím spolupůsobení vyčerpává se vlastně spolupůsobení parlamentu vůbec a toto spolupůsobení se koná — a to zasluhuje politování — za zavřenými dveřmi, s vyloučením opozice, ba s vyloučením samotné komise, protože všechna moc byla vlastně vložena do rukou podkomise, která jen čas od času podává všeobecnou zprávu celé komisi. A také pravomoc tohoto výboru není při bližším pozorování příliš veliká, neboť jsme stále slyšeli, že k návrhům tohoto velmi záslužně pracujícího výboru se obyčejně buď vůbec nepřihlíželo nebo příliš pozdě. Tak jsme aspoň slyšeli, že na př. odstranění snižování platů státních zaměstnanců ztroskotalo na tom, že jsme nevzali včas zřetel na vhodné úsporné návrhy komise. Za takových okolností je zbytečné podávat k rozpočtu pozměňovací nebo doplňovací návrhy a my můžeme jen kritisovati, abychom tím zřetelněji zdůraznili odpovědnost vlády a většiny.“¹⁹

18 Pravidlo zakazující číst projevy dodnes najdeme v § 33 jednacím řádu německého Bundestagu. Podle komentátorů to ale nelze chápat jinak než jako apel, protože vynucování této zásady by bylo protiústavním omezením práv poslance. Srov. Hans-Achim ROLL, *Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages*, Baden-Baden 2001, s. 49. Věcné argumenty viz H.-P. SCHNEIDER — W. ZEH (edd.), *Parlamentsrecht und Parlamentspraxis*, s. 934.

19 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 5. prosince 1935, <http://www.psp.cz>.

Dne 30. listopadu 1937 kritizoval přístup vlády k předkládání návrhu státního rozpočtu i vládní poslanec, sociální demokrat Antonín Remeš. Z jeho řeči cituji delší pasáž, neboť velmi výstižně charakterizuje účel parlamentního jednání ve vztahu k veřejnosti:

„Slavná sněmovno! Rozpočtový výbor skončil práce na rozpočtu pro rok 1938 a uložil mi, abych o tom podal plenu sněmovny zprávu. Konaje tuto zpravodajskou povinnost, jsem povinen konstatovati, že rozpočtové jednání dělo se tentokráte mimořádně rychlým tempem. Příčiny jsou známé. Rozpočet byl vládou parlamentu předložen se značným zpožděním. Rozpočtové provisorium — byť sebe kratší nebylo by v této době žádoucí, ani vhodným prostředkem k dočasnému hospodaření vlastní státní správy ani státních podniků. Rozpočtové provisorium je vždycky dokladem toho, že v hospodářství státu není něco v pořádku a podle toho také zejména cizina posuzuje spořádanost státního hospodářství.

Jen mimořádné příčiny mohou náležitě odůvodniti provisorní rozpočtová opatření. V bývalém rakouském parlamentě se sice skoro celý rok mluvivalo k rozpočtu. Půl roku bylo projednáváno rozpočtové provisorium a druhý půl roku rozpočet. Tohoto vzoru z mimořádně klidných poměrů předválečných nelze však dnes dobře upotřebiti. Máme-li snahu, aby ve státním hospodářství vládl pořádek, náleží k tomu především předpoklad, že prvním dnem v roce má se hospodařiti podle definitivního rozpočtu. To platí pro nás tentokráte dvojnásob, ježto rozpočet na rok 1938 jak ve výdajích, tak i v příjmech vymyká se podstatně z rámce rozpočtu předchozího roku. To je důvod, který všeobecně nutí k rychlému tempu jednání, aby rozpočet byl ústavně do konce tohoto roku schválen. To však neznamená, že pozdní předkládání rozpočtu sněmovně má se státi pravidlem. Naopak poznovu velmi důrazně žádám, aby vláda dbala toho, že je v zájmu vážnosti její i parlamentu, aby návrh finančního zákona a jeho rozpočtové přílohy předkládala sněmovně včas, aby tato mohla jej projednati svědomitě a odpovědně.

Je nutno si uvědomiti, že státní rozpočet s přílohami a vysvětlivkami obsahuje 3427 stran a že se skládá z cifer, látky nezáživné a těžko ovladatelné. Mimo to jest nutno míti povinný zřetel k té skutečnosti, že značná část členů Národního shromáždění neovládá tou měrou státní jazyk, aby mohla ihned přikročiti k meritornímu projednávání této látky. Chtějí-li tito poslanci rozpočtu rozuměti, musejí si opatřovati překlady. A to vyžaduje čas. Fysicky je vůbec nemožno v tak krátkém mezidobí, o jaké šlo letos, od předložení rozpočtu do jeho projednávání ve výboru, tento zhruba přečíst, natož prostudovati. Mají-li poslanci za toto dílo před voliči odpovídati, musejí aspoň věděti, co v rozpočtu je a co tam není.

Práce rozpočtového výboru na rozpočtu končivaly po jednání trvajícím půl druhého měsíce. Skončil-li tentokráte výbor své práce v devíti dnech, je to rekord, svědčící o tom, že výbor musel se ve svých právech dobrovolně a mimořádně omezovati. Ale je to také důkaz, že parlament je schopen i při zkrácení svých práv dáti státu včas vše, co ke svému životu i z důvodů prestižních potřebuje.

Překotné jednání o tak důležité materii, jakou je státní rozpočet, je však především na újmu slušné informativní služby, podávané veřejnosti, která má také právo zvěděti, co k té či oné kapitole rozpočtové řekli poslanci i ministři. Novináři tonou v záplavě stenografických zpráv a ministerských exposé, mohou z nich však upotře-

biti toliko nepatrný zlomek této práce. Vyrábění tohoto nákladného a pracného materiálu pro stenografický protokol a novinářský koš nemá ani účelu, ani smyslu. Musím proto s tohoto místa co nejnaléhavěji žádati o opuštění těchto pracovních metod.

Ve státním rozpočtu jsou shromážděny výsledky práce všech státních občanů. Rozpočtem se rozhoduje o způsobu jejich použití, a je proto spravedливо žádati, aby způsob jednání odpovídal důležitosti věci a velikosti obětí, i když musíme uznati, že tentokrát šlo o svízelně překonávané překážky, jež byly včasnému předložení rozpočtu na újmu. Ale právě tyto okolnosti nabádaly, aby se s řešením některých otázek, které jsou s rozpočtem v příčinné souvislosti, začalo dříve. Při nahromadění řady těžkých problémů najednou, nebylo nakonec možno jinak, nežli že parlamentu dostalo se rozpočtu o celý měsíc později. Členové sněmovny mají v tomto ohledu toliko jedinou náhradu v tom, že výbor parlamentní úsporné a kontrolní komise podílel se na přípravných pracích rozpočtových a práva parlamentu v rozpočtu podle svých sil uplatnil.²⁰

Rozpočtová debata byla tehdy, podobně jako v dnešním britském či německém parlamentu, všeobecnou debatou o vládní politice. V téže rozpravě o tři dny později, 3. prosince 1937, zdůraznil význam parlamentní diskuse pro demokracii německý sociální demokrat Wenzel Jaksch:

„Slavná sněmovno! Debata o státním rozpočtu jak v rozpočtovém výboru, tak i zde v plenu byla věrným obrazem politických směrů v našem státě. Tím splnil náš parlamentarismus znovu důležitou funkci demokracie. Zde, na tribuně země, dostala se nejvydatnějším způsobem ke slovu jak většina, tak i oposice. Mimořádně velké místo zaujímal tentokrát v debatě o státním rozpočtu národnostně politický problém. U mnohých posluchačů vznikl tak dojem, že bylo mnohonásobně příliš silně zdůrazněno to, co nás dělí, a to, co nás spojuje, ustoupilo často do pozadí. Možná, že nyní na konci rozpočtové debaty jest k tomuto bodu potřebí vysvětlujících slov. Chtěl bych říci: Nesmíme se vzájemně vehnati do bludu národnostního pronásledování. Nesmí vzniknouti dojem, jako by všichni Češi číhali na to, aby Němce této země přitlačili ke zdi, a na české straně nesmí býti také vzbuzen dojem, jako by se všichni Němci v této zemi zapřísáhli, že tento stát zničí a odmítnou každý kladný vztah k českému sousednímu národu. V národnostně politických výkladech — to jest mým přesvědčením — nesmějí se ztratiti vyšší mravní hlediska.“²¹

Řečí Wenzela Jaksche se dostáváme k důležitému rysu prvorepublikové politiky obecně a druhé poloviny třicátých let zvláště, a sice k otázce národnostní. Důležitým rozdílem čtvrtého volebního období poslanecké sněmovny ode všech předchozích je silné zastoupení iredentistické Sudetoněmecké strany, jejichž 44 poslanců tvořilo druhý nejsilnější poslanecký klub. Na rozdíl od KSC, která, jak jsme již mohli pozorovat, se vždycky stavěla k instituci parlamentu nepřátelsky, SdP se po většinu času v poslanecké sněmovně stavěla do role konstruktivní oposice (což však mohla být taktika vyhovující jejím politickým cílům). Jako příklad uvádím umírněnou řeč

20 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 30. listopadu 1937, <http://www.psp.cz>.

21 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 3. prosince 1937, <http://www.psp.cz>.

K. H. Franka ze 7. listopadu 1935 v rámci již zmíněné debaty k expozé ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše:

„Ke konci mohu se jen ještě jednou vrátiti k vlastnímu úkolu československé státní politiky. Již jsem jej naznačil. Československá republika má poslání, jehož splnění jí zajistí nejen pokojný vývoj, nýbrž i čestné místo v dějinách Evropy. Náš stát má se státi vzorem všem ostatním středoevropským státům svým konstruktivním zařazením menšin do státu. Na našem státě je, aby ukázal, že je možno uskutečniti pro střední Evropu jediné přijatelnou zásadu, že zachovávání věrnosti k určité národnosti nevyklučuje věrnost ke státu. Všichni musíme si připomínati, že musíme opět naléztí svůj životní zákon a jím se spravovati. Mechanickým napodobením západoevropské demokracie, která vůbec nezná národnostních problémů, nebyl by náš stát i při nejlepší vůli všech s to, aby splnil své poslání, totiž demokracií občanů dospěl k demokracii národností. K tomu však především patří, aby ve státě nejen jednotlivci, nýbrž i národnosti mohly jako rovné mezi rovnými souditi a jednati. Pak se teprve stane pravdivým slovo našeho pana ministra pro věci zahraniční, že při úplné rovnosti všech státních občanů jdeme vsťříc evoluční cestou vyššímu stadiu politické, sociální a hospodářské spravedlnosti.“²²

Dne 20. prosince 1935 podpořil návrh zákona o státní poctě prvnímu prezidentu ČSR T. G. Masarykovi (zákona č. 232/1935 Sb. z. a n.) i poslanec SdP Friedrich Zippelius:

„Vážené dámy a pánové! Bylo mi uloženo, abych jménem svého klubu učinil k projednávanému návrhu toto prohlášení: Parlamentní klub sudetsko-německé a karpato-německé strany považuje předloženou osnovu zákona za přirozený čin vděčnosti Československé republiky k tomu ctihodnému muži, jenž po 17 let zastával nejvyšší úřad ve státě a oddaně jej vedl. Že hlasujeme pro tuto osnovu, příčinou toho jest kromě uznání tohoto přirozeného činu vděčnosti i poslední projev T. G. Masaryka jako presidenta, ve kterém — do jisté míry jako politický odkaz svým nástupcům a napomenutí všem společně odpovědným činitelům ve státě — zdůraznil, že potřebujeme doma spravedlnosti pro všechny občany, nechť jsou jakékoliv národností. Od počátku své spolupráce v této sněmovně jsme již několikrát použili příležitosti, abychom všeobecně a zvláště konstatovali, do jaké míry se provádí spravedlnost vůči všem občanům po stránce národnostní. Vítáme tedy toto napomenutí prvního presidenta republiky tím spíše, že jen bude-li se ho dbáti, bude to podle našeho mínění nutným základem, na němž jediné může býti vybudován nový poměr mezi národy, bydlícími v Československé republice. Vítáme také s povděkem, že loučící se prezident mocí svého práva podle §u 103 naší ústavní listiny ještě jednou udělil politickou amnestii. Není tím sice napraveno vše, co sudetští Němci v posledních letech pocítili a utrpěli jako křivdu a bezpráví, ale i v tom vidíme napomenutí, aby vnitřní a národnostně politický vývoj byl uveden na novou cestu. My sami jsme již svým zásadním prohlášením ze dne 19. června t. r. projevili, že uznávajíce zásady naší ústavní listiny jsme ochotni vzítí na se všechny povinnosti, které z těchto zásad ústavní listiny pro sudetské Němce vyplývají. Zároveň smíme žádati, aby nám byla poskytnuta všechna práva ve státě, před zákonem a ve všech odvětvích správy v té míře, ve které jsou

22 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 7. listopadu 1935, <http://www.psp.cz>.

v ústavní listině zaručena každému státnímu občanu. Jen tak může být opravdu skutečně poslední napomenutí prvního presidenta Československé republiky v zájmu státu a pro blaho všech jeho národů. Proto budeme pro tento návrh hlasovati. (Potlesk sudetsko-německých poslanců.)“²³

S rostoucí expanzí hitlerovského Německa však narůstala i agresivita projevů poslanců SdP. Jako příklad uvádím řeč K. H. Franka oslavující obsazení Rakouska přenesenou na schůzi poslanecké sněmovny dne 15. března 1938:

„**Posl. Frank** (německy): Slavná sněmovno! Moji kamarádi! (Výkřiky: To není veřejná schůze, to je parlament! Nedělejte se směšným!)

Místopředseda Vávra (zvoni): Prosím o klid.

Posl. Frank (pokračuje): Na příkaz sudetskoněmecké strany mám učiniti toto prohlášení:

Z vůle německého lidu splynuly dva německé státy v jeden. Připojení německého Rakouska k Německé říši se provedlo legální nekrvavou cestou (Výkřiky.) v několika hodinách. Sudetští Němci nemohou a nechtějí pominouti tuto velkou dějinnou událost, aby i s tohoto místa nezaslali německému lidu v nové říši bratrský pozdrav a srdečné blahopřání. V této chvíli velkého politického významu musí sudetskoněmecká strana jako nesoucí odpovědnost za sudetské Němce promluvit i k nositelům odpovědnosti československého státu.

Ve dvacetiletém zápase mezi mocnostmi diktátů z r. 1919 a duševními a pokrevními silami národů se ukázalo, že tyto síly zvítězily nad zvůlí a nátlakem. Naše hnutí se nikdy nepovažovalo za nic jiného než za bojovníka proti osudu, který byl v letech 1918/1919 přisouzen našemu lidu, duševně a kulturně vysoce vyvinutému, hospodářsky zdatnému a sociálně povznesenému. Sudetští Němci se musili a musí postavit proti osudu poněmáhleho urychleného chřadnutí a vykrvácení uvnitř státního prostoru a to tím spíše, že vykonali významné a pro celek ne zbytné úkony, bez nichž by podle vlastního doznání československé mírové delegace nebylo Československo nalezlo politického a hospodářského základu. Sudetští Němci se probudili k nejsilnější vůli k životu a v sudetskoněmecké straně si vytvořili nástroj svého politického boje.

O této skutečnosti, pánové, se státní vedení Československa stále ještě klame. Místo aby splnilo spravedlivé životní požadavky sudetských Němců a tak je získalo pro stát, pokračuje v politice, která působí, že se národnostně politický poměr stává stále neudržitelnějším a napjatějším. V této chvíli připomínáme, že by bylo reálnější a tedy státně političtější pocítovati méně rozčilení nad starostí Německé říše o osud částí německého lidu mimo její hranice, jako spíše vytvořiti z vlastní vůle stav, který by nedával podnětu k oprávněným stížnostem. (Hlasy: To záleží na vás!)

Prospěch takového nového uspořádání vnitropolitických poměrů právě v dané chvíli jest se státnického hlediska nejen pro sudetské Němce, nýbrž i pro československý stát dnes každému zřejmý. Jinak prohlašujeme slavnostně, že se ani nesmiřujeme s cílem československého národního státu, ani se neuspokojujeme se zdáním ze dne 18. února 1937, nýbrž že jsme nuceni a odhodláni zvýšenou měrou bojovati o svá

²³ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 20. prosince 1935, <http://www.psp.cz>.

politická práva, o svou kulturní svobodu a hospodářské a sociální zajištění. (Potlesk poslanců strany sudetskoněmecké.)“²⁴

Dne 29. března 1938 využili zástupci SdP, HSLŠ, Sjednocené maďarské strany a polské menšiny rozpravu o československo-maďarských smlouvách k sérii prohlášení zásadně zpochybňujících státoprávní uspořádání ČSR a dosavadní politiku Hodžovy vlády. Předseda klubu poslanců SdP Kundt začal svoji řeč takto:

„Posl. **Kundt** (německy): Dámy a pánové!

Jménem klubu poslanců sudetskoněmecké a karpatskoněmecké strany v jeho dnešní síle mám učiniti toto prohlášení:

S pyšným vědomím, že jsou příslušníky velkého německého národa, který v těchto týdnech provedl činy světodějných rozměrů, překonali i sudetští Němci v posledních dnech konečně roztržičnost svých sil tím, že Svaz zemědělců a německá křesťansko-sociální strana lidová se včlenily do sudetskoněmecké a karpatskoněmecké strany. (Hluk. — Potlesk poslanců strany sudetskoněmecké.)

Místopředseda dr **Markovič** (zvoní): Prosím o klud. (Výkřiky posl. Beuera. — Potlesk trvá.)

Posl. **Kundt** (pokračuje): Sudetští Němci... (Hluk. — Výkřiky poslanců komunistické strany.)

Místopředseda dr **Markovič** (zvoní): Žiadam o klud.

Posl. **Kundt** (pokračuje): ... budou nyní v semknuté jednotě a s větším úsilím bojovat o zabezpečení svých životních práv. (Hluk trvá)...“²⁵

O devět dnů později se SdP demonstrativně neúčastnila hlasování o zákonu o povinnosti ústavů, podniků, fondů a některých sociálních zařízení ukládati část prostředků ve státních půjčkách (č. 77/1938 Sb. z. a n.). Tentýž poslanec Kundt k tomu řekl:

„Slavná sněmovno! Jako předseda klubu oznamuji, že klub poslanců sudetskoněmecké a karpatskoněmecké strany se zřetelem k tomu, že včerejší řeč pana ministra financí, dnešní osnovy zvláště osnova úvěrová — jakož i censurní prakse a mnoho jiného stále ještě nedokazuje konkrétní vůli koaliční většiny co nejrychleji změnití systém vůči sudetským Němcům, z protestu proti tomu se nezúčastní dnešního hlasování.“²⁶

To už se činnost pléna poslanecké sněmovny chýlila ke konci. Sněmovna se sešla ještě 26. dubna, 10. května a 12. května 1938. Antonín Klimek píše: „Neplodná, často demagogická polemika s henleinovci se pomalu stávala hlavním bodem jednání parlamentu. Přesto bylo krajně nešťastným, že 12. května v 16 hodin 14 minut byla jednání poslanecké sněmovny přerušena a s výjimkou jediné povýtce formální schůze

24 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 15. března 1938, <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/139schuz/s139003.htm>.

25 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 29. března 1938, <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/143schuz/s143003.htm>.

26 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokol schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění, 7. dubna 1938, <http://www.psp.cz>.

2. srpna se vrcholný orgán státu sešel až 17. listopadu 1938, kdy už Československo v původní podobě neexistovalo.²⁷

Dne 12. května 1938 poslanecká sněmovna projednávala ve vzrušené debatě návrh novely zákona o umístování dělesloužících poddůstojníků. Další schůze, oznámená na 31. května 1938, se ale již neuskutečnila. A. Klimek informuje, že ministr sociální péče Jaromír Nečas 20. června navrhol prezidentu Benešovi, aby se parlament a jeho výbory scházely alespoň k projednávání neutrálních zákonů, nebudících vášně, a už předtím žádal předsedu vlády, aby se postaral o „parlamentní vatu“, která by zmírnila nervozitu veřejnosti z nesvolávání parlamentu. Klimek uzavírá: „Většina poslanců ale dost zbaběle preferovala jistotu nescházení před rizikem, že by byla postavena před nevděčný úkol řešit náhlý osudový problém, a prezident i vláda neměli touhu, aby do snování jemného přediva jejich plánů (spřádaného v době volající spíš po rozseknutí uzlu Alexandrovým mečem) zaléhaly z parlamentu možné diskrepanční tóny.“²⁸

Onu krátkou schůzi z 2. srpna 1938 sarkasticky komentuje ve svých pamětech tehdejší poslanec za Národní sjednocení Vlastimil Klíma: „Stalo se také to, že se 2. srpna 1938 sešla poslanecká sněmovna ke své 150. schůzi. Tehdy celý svět mluvil o Československu, v anglické sněmovně, která v téže době zasedala, bylo předloženo několik set dotazů, týkajících se Československa, a československé krize si všiml i parlament a tisk černošského státu Libérie. Šlo o osud národa a státu. Ale v této schůzi bylo vše vládou zaranžováno tak, aby trvala přesně dvacet minut, a na pořad byla dána jediná věc: schválení návrhu na prodloužení lhůty k projednání návrhu zákona o civilních inženýrech! Celý svět o nás mluvil, jen my sami jsme o sobě mluvit nesměli. Celý svět měl o nás zájem, jen naše vláda a předsednictvo sněmovny dávaly najevo nezájem o to, co se u nás děje! Byla to prostě ostuda.“²⁹

Smutný epilog československé předválečné demokracie se projevil i v činnosti parlamentu. Poslanecká sněmovna Národního shromáždění se sešla od června 1935 do poloviny května 1938 na 149 jednodenních schůzích, od půlky května 1938 do prosince 1938 měla už jen deset jednacích dnů.

V pohnutých zářijových a říjnových dnech zasedal jen Stálý výbor podle čl. 54 Ústavní listiny. 17. listopadu 1938 přednesl vládní prohlášení premiér Jan Syrový, návrh na zahájení rozpravy byl však zamítnut.³⁰ O dva dny později byly, rovněž bez rozpravy, schváleny ústavní zákon o autonomii Slovenska (č. 299/1938 Sb. z. a n.) a opatření Stálého výboru z předchozích měsíců. Ve dnech 13.–16. prosince 1938 pak skončila činnost Národního shromáždění schválením vládního prohlášení premiéra Rudolfa Berana, odsouhlasením ústavního zákona o změně ústavy republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací (č. 330/1938 Sb. z. a n.) a zákona o zatímním vedení státního hospodářství (č. 332/1938 Sb. z. a n.). Do rozpravy k návrhu naposled jmenovaného zákona se přihlásil jako jediný řečník poslanec František Schwarz a poté, co kritizoval zmocňovací zákon, byl třikrát volán k věci a nakonec mu bylo odňato slovo. Nedlouho nato se poslanecká sněmovna Národního shromáždění rozešla na-

27 Antonín KLÍMEK, *Velké dějiny země Koruny české XIV: 1929–1938*, Praha 2002, s. 547.

28 *Tamtéž*.

29 Vlastimil KLÍMA, *1938: Měli jsme kapitulovat?*, Praha 2012, s. 47–48.

30 Kromě stenoprotokolu srov. i V. KLÍMA, *1938: Měli jsme kapitulovat?*, s. 214.

vždy, neboť po přijetí onoho zmocňovacího zákona, který umožňoval prezidentovi a vládě dokonce měnit ústavu, už nebylo parlamentu třeba. Prezident Emil Hácha pak z obavy, aby parlament neposvětil zřízení protektorátu, dne 21. března 1939 Národní shromáždění rozpustil také formálně.³¹

HODNOCENÍ ČESKOSLOVENSKÉ PARLAMENTNÍ KULTURY V LETECH 1935-1938

Z výše uvedeného je patrné, že se československá parlamentní kultura v letech 1935-1938 oproti dnešnímu stavu výrazněji přimyká k typu usměrněné parlamentní kultury. Svědčí o tom jak pravidla jednacího řádu, lépe umožňující určitou moderaci debaty, střídání řečníků *pro* a *proti* (byť oslabené pravidlem, že nejdříve se musí prostrídat všechny kluby) a obranu proti obstrukci, tak praxe, v níž nenalzáme nejistá a bojová hlasování; vládní většina měla poslaneckou sněmovnu pod kontrolou, což leckdy přerůstalo až v upozadování parlamentu, a to i přes kritiku opozice. Parlament se také nevyčerpával procedurálními spory a obstrukcemi, které poměrně často vídáme dnes.

Typické dlouhé, několikadenní rozpravy zjevně plní pouze funkci legitimizační, a nikoli kreační — politické rozhodnutí nevzniká v parlamentní debatě, smyslem debaty je veřejně vyložit postoje jednotlivých politických stran k dané politické otázce (anebo též k jiným otázkám, neboť politická prohlášení nesouvisející s projednávaným bodem byla v tehdejší sněmovně běžným jevem).³²

Německý historik Thomas Mergel ve své pozoruhodné práci *Parlamentarische Kultur in der Weimarer Republik* též zdůrazňuje legitimizační funkci debaty v tehdejší německém parlamentu. Uvádí, že z doby výmarské republiky je znám jediný případ, kdy řeč ve sněmovně změnila předem dojednané rozhodnutí; takovým případem bylo vášnivé vystoupení odpůrce alkoholu Wilhelma Sollmanna dne 6. července 1923 proti zákonu o dani z minerální vody.³³

Mergel dále píše, že nepsané pravidlo, podle kterého poslanci v Reichstagu hovoří v pořadí podle velikosti frakcí, znamenalo spíše formální odříkávání připravených projevů, programových vyhlášení a monologů, a nikoli živou debatu.³⁴ Totéž lze říci o atmosféře pražské sněmovny, byt pravidla pro pořadí řečí byla poněkud odlišná.

I přes příklon k typu usměrněné parlamentní kultury však parlamentní jednání nenabízelo veřejnosti atraktivní střet argumentů a protiargumentů vlády a opozice, jenž je hlavní výhodou tohoto typu. Důvody ovšem neleží ani tak v nastavení jednacího řádu, jako spíše v obecných politických poměrech. Za první republiky neexistoval ele-

31 Pavel MARŠÁLEK, *Protektorát Čechy a Morava*, Praha 2002, s. 58.

32 V druhé republice měl parlamentní projev i ten význam, že na rozdíl od novinového článku nebyl vystaven cenzuře, byla-li ovšem připuštěna rozprava. Srov. svědectví poslance Vlastimila Klímy, viz V. KLÍMA, 1938: *Měli jsme kapitulovat?*, s. 213-219.

33 Thomas MERGEL, *Parlamentarische Kultur in der Weimarer Republik*, Düsseldorf 2005, s. 297.

34 *Tamtéž*, s. 189-190.

mentární konsensus na pravidlech politické hry, a v parlamentu byly vždy přítomny i síly nepřátelsky naladěné vůči stávajícímu uspořádání státu. To také znemožňovalo střídání vlády a opozice, které je pro parlamentarismus typické; v Národním shromáždění totiž nebyla konstruktivní opozice, způsobilá stát se případnou budoucí vládou. Politické postoje artikulované v parlamentu tak byly nutně nesmiřitelné.

RÉSUMÉ:

Based on an analysis of shorthand minutes from the public meetings of the National Assembly Chamber of Deputies during the fourth electoral period (1935–1938), this paper attempts to depict the characteristic features of parliamentary culture at that time. Parliamentary culture is defined as the rules, customs, morals and conduct which distinguish parliamentary activity and which typify a particular parliament, differentiating parliamentary culture that is directed (associated with the legitimization function of a parliamentary debate) from that which is improvised (associated with the creative function).

In some respects the First Republic National Assembly was carrying on from the Cisleithan Reichsrat Chamber of Deputies. Continuity can be found to some extent both in the personnel at the parliament and in the Rules of Parliamentary Procedure. In contrast to the present-day Parliament of the Czech Republic, the parliamentary culture at that time might be considered to be much more directed. This is borne out both by the Rules of Procedure, which facilitated some moderation in debates and allowed for the alternation of speakers for and against (albeit watered down by a rule that all the clubs had to alternate first) and protection against obstruction, as well as by practice in which uncertain or combative voting cannot be found.

A broad coalition was in power between 1935 and 1938 with representatives from the Agrarians, Social Democrats, National Socialists, People's Party, Tradesmen's Party, German Social Democrats and German Agrarians (with some later changes). A significant factor in this electoral period was the numerically strong Sudeten German Party Club. A certain shift can be observed in the parliamentary activities of Henlein's supporters from its performance of the role of a constructive opposition (up until the Anschluss of Austria) to an increase in verbal aggression.

While the modern-day Chamber of Deputies focuses its efforts on passing dozens of bills and the longest political debate rarely lasts more than one day, under the First Republic the primary procedure for parliamentary plenum debates involved several-day-long political debates. These protracted debates often took place for government declarations under Sections 64 and 65 of the Rules of Procedure. Political debates took the form of relatively long speeches which rather reduced the attraction of parliamentary procedure even with the alternating speakers for and against.

The government and governmental majority had a considerable influence on the frequency, content and course of meetings, as the opposition quite often complained that parliament was being upstaged. 1938 was a critical year for pre-war Czechoslovak democracy and it made its mark on parliamentary activity too; while from June 1935 to mid-May 1938 the National Assembly Chamber of Deputies convened for 149 one-day meetings, it only had another ten working days from mid-May 1938 to December 1938.

Doc. JUDr. PhDr. Jan Wintr, Ph.D., působí na Katedře teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy a jako externí vyučující v Ústavu politologie Filozofické fakulty UK a Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd UK. Zabývá se teorií práva, ústavním právem, politologií a právními dějinami (wintr@prf.cuni.cz).